

СПЕЦЫФІКА ЛІТАРАТУРНА-ДРАМАТЫЧНАГА ВЯШЧАННЯ НА СУЧАСНЫМ БЕЛАРУСКІМ РАДЫЁ

Беларускае радыё – гэта структурнае падраздзяленне Белтэлерадыёкампаніі, у якое ўваходзяць два галоўныя каналы краіны (Першы нацыянальны канал і канал «Культура»), радыё «Беларусь» і дзве станцыі («Сталіца» і «Радыус-ФМ»). У гэтым артыкуле мы разглядаем перадачы мастацкага вяшчання ў эфіры Першага нацыянальнага канала (ПНК) і канала «Культура». ПНК з’яўляецца візітоўкай Беларускага радыё, яго традыцыі вяшчання закладзены амаль 9 дзесяцігоддзяў таму. Задачамі канала «Культура», адкрытага ў 2002 годзе, сталі трансляцыя і папулярызацыя лепшых нацыянальных і замежных культурных здабыткаў.

Літаратурна-драматычныя перадачы ў эфіры Першага нацыянальнага канала занялі пачэснае месца амаль з першых гадоў вяшчання. «Мастацкія творы чыталіся ў пэўны дзень і гадзіну, і гэта прыцягвала масу слухачоў, якім у навіну было жывое слова пісьменніка ці артыста» [1, с. 175]. У эфір перадаваліся паэтычныя і пражыццёвыя творы Я. Купалы, Я. Коласа, К. Чорнага, М. Танка, А. Куляшова, М. Лужаніна, А. Бялёвіча, А. Астрэйкі, І. Шамякіна, І. Навуменкі, П. Броўкі, І. Мележа і інш. Рэдакцыя літаратурна-драматычнага радыёвяшчання заўсёды была адной з моцных. Высокі выканальніцкі ўзровень надавалі творам запрошаныя артысты, майстры беларускай сцэны: народныя артысты СССР Л. Рахленка і З. Стома, народныя артысты Беларусі Р. Янкоўскі, В. Тарасаў, З. Браварская, М. Захарэвіч, Л. Давідовіч, П. Дубашынскі, В. Белыхвосцік і інш. Цікава, да агучнай літаратуры з боку слухачоў тлумачылася іх імкненнем да развіцця, самаўдасканалвання, пазнання, ліквідацыі непісьменнасці, а таксама шчырасцю інтанацый, якая і сёння падкупляе многіх падчас праслухоўвання радыё. Нездарма яшчэ М. В. Гогаль пісаў: «Прачытаць як след твор лірычны – зусім не дробязь, для гэтага трэба доўга яго вывучаць... Чытанне гэта будзе зусім не крыклівае, не ў запале і гарачцы. Наадварот, яно можа быць нават вельмі спакойнае, але ў голасе чытальніка пачуецца невядомая сіла, сведка сапраўды расчуленага ўнутранага стану» [1, с. 177–178].

Спынімся асобна на найвышэйшай форме літаратурна-драматычнага вяшчання – радыёспектаклях. Вядомая многім пакаленням перадача «Тэатр перад мікрафонам» упершыню выйшла ў эфір у 1930-я гг. За аснову пастановак браліся лепшыя творы літаратуры, пісаліся арыгінальныя сцэнарыі. У прыватнасці, адной з першых п’ес, спецыяльна створаных для радыё, стала «Радня» В. Палескага. Для радыё пісаў таксама А. Ільінскі, даваў згоду на адаптацыю сваіх п’ес К. Крапіва. Найвялікшага росквіту радыёспектаклі дасягнулі ў пасляваенныя гады і асабліва ў 1960-я гг., калі пачалася «эра» тэлевяшчання ў Беларусі. Каб не разгубіць слухачкую аўдыторыю, якая магла перайсці да тэлеэкранаў, радыёрэжысёры звярнуліся да «псіхалагізацыі» вобразаў у радыёспектаклях.

Пастаноўка драмы лічылася адной з галоўных задач радыёвяшчання, і гэта справа ўсебакова падтрымлівалася на дзяржаўным узроўні.

Пэраломнымі ў дзейнасці рэдакцыі літаратурна-драматычных перадач сталі 1990-я гг., калі Беларусь набыла самастойнасць. На Беларускай радыё пачаўся пошук новых форм вяшчання, акцэнт змясціўся на грамадска-палітычнае вяшчанне. У пачатку 2000-х гг. літаратурныя і драматычныя перадачы амаль зніклі з эфіру. Пра гэта сведчыць факт, што з 2001 па 2006 гг. не было запісана ніводнага радыёспектакля. У эфіры ПНК выходзілі арыгінальныя творы малых форм – кароткія апавяданні, а таксама казкі для дзяцей.

Згодна з рэструктурызацыяй, якая адбылася ў 2002 г., на новы канал «Культура» былі ўскладзены функцыі асветы, адукацыйная і эстэтычная [2, с. 38]. З першых дзён вяшчання «Культура» прапанавала аўдыторыі перадачы, якія выходзяць у эфір і ў нашы дні: «Літаратурная анталогія» і «Бестселер». «Літаратурная анталогія» знаёміць з творамі беларускіх пісьменнікаў, у «Бестселеры» агучваюцца старонкі прозы замежных аўтараў. Гэта, па сутнасці, «тэатр аднаго акцёра», калі адзін выканаўца перад мікрафонам агучвае літаратуру. У запісе ці ў прамым эфіры прафесійныя артысты, а менавіта яны па-ранейшаму запрашаюцца для чытанняў, з дапамогай голасу, тэмпа-рытмічнай стракатасці, інтанацый і асаблівасцей вымаўлення акцёры ствараюць непаўторныя вобразы.

Традыцыйнымі выразнымі сродкамі радыёвяшчання з'яўляюцца голас (адпаведна, прамоўленае слова), музыка, шум, а таксама мантаж, які з узнікненнем гуказапіснай апаратуры пашырыў творчыя магчымасці ў стварэнні радыёперадач. Падчас чытання перад мікрафонам адным выканаўцам выкарыстоўваюцца пераважна два мастацкія сродкі: голас і музыка. Шумавое афармленне ў прамым эфіры не ўжывасца. Гэта абумоўлена складанасцю працэса гукарэжысёра: яму варта сачыць за ўзроўнем гуку, што ўтварае артыст; трэба своєчасова запусціць музычны трэк, які павінен адпавядаць эмацыянальнаму пасылу, а таксама быць гатовым у любы момант падстрахаваць эфір у выпадку магчымых тэхнічных непаладак.

«Літаратурная анталогія» выходзіць у эфір, як і некалькі гадоў таму, 5 разоў на тыдзень з панядзелка па пятніцу ў 11:00. З улікам спецыфікі он-лайн вяшчання (хто не ўключыўся ў вызначаны час, той праслухаў) «Літаратурная анталогія» ўжо які год запар паўтараецца ў вячэрні і начны часы, што дазваляе беларускай літаратуры быць «пачутай» большай колькасцю слухачоў. Такія ж спецыфічныя рысы вяшчання папулярнай перадачы «Бестселер», традыцыйны выхад якой – 14:05. Над выпускамі працуюць артысты мінскіх тэатраў – А. Сідарава, У. Рагаўцоў, В. Манасю і інш., а таксама артысты Беларускага радыё – А. Вінярскі, М. Захарыя, Л. Пташук, А. Аўчыннікаў, У. Трацянок.

З пачатку 2000-х гг. на Першым нацыянальным канале выходзіла перадача «Кароткія гісторыі». Рэдактары выбіралі невялікія апавяданні айчынных і замежных аўтараў, выходы ў эфір адбываліся, пераважна, у вячэрнім эфіры. Адказным за форму, афармленне радыёперадачы быў рэжысёр, рашэнні якога вылучалі праект сярод іншых. Пасля таго, як на радыё скарацілі штат рэжысёраў, напаўненне і мастацкая форма «Кароткіх гісторыі» былі ўскладзены на рэдактара, гукарэжысёра і выканаўцу-чытальніка, што значна спрасціла форму перадачы. Яшчэ ў мінулым вяшчальным сезоне праграма мелася ў раскладзе ПНК, з 2014 г. яе змяніў новы літаратурны праект «Радыёсерыял». Гэта аналаг «Літаратурнай анталогіі» і «Бестселера» канала «Культура». Ён прапануе слухачам дэтэктыўныя, рамантычныя, гістарычныя і фантастычныя радыёсерыялы беларускіх і замежных аўтараў. Для агучвання твораў запрашаюцца артысты мінскіх тэатраў. Музычным афармленнем займаецца гукарэжысёр. Выкарыстоўваецца, пераважна, фонавая музыка, што ў творы тлума-

чыць рэальнасць падзей, пра якія ідзе гаворка ў спектаклі, а таксама ўмоўная: яна раскрывае ўнутраны свет героя ці ўводзіць слухача ў абставіны. Музыка з'яўляецца неабходнай на радзіе яшчэ і таму, што яна можа «даць эмацыйную характарыстыку дзеяння, раскрыць яго падтэкст, замяніць унутраны маналог, вызначыць тэмпа-рытмічную структуру спектакля» [3, с. 169].

Для дзіцячай аўдыторыі на каналах Беларускага радзіе рыхтуюць усяго толькі дзве літаратурна-драматычныя перадачы. У эфіры ПНК ужо больш за паўстагоддзя гучыць «Вячэрняя казка». Аўтар праекта «Мэры Попінс» (Т. Гулёвіч) на канале «Культура» правяла Інтэрнэт-апытанне на выяўленне найбольш жаданага твора ў аўдыяфармаце, і цяпер на пятніцах старонкі кніг Дж. Роўлінг пра Гары Потэра агучвае артыст А. Аўсяннікаў. Выразнымі сродкамі перадачы з'яўляюцца голас і музыка.

Асабліва ўвагу хочацца звярнуць на сучасныя радзіеспектаклі. Адраджэнне справы, пачатай у канцы 1920-х гг., адбылося ў 2006 г., калі рэжысёр А. Вінярскі паставіў спектакль паводле п'есы В. Ткачова «Ігнатаў рубеж». Кожны наступны год супрацоўнікі радзіе запісвалі, у сярэднім, па адным спектаклі. Паўнаважныя работы вызначаюць усе асноўныя сродкі выразнасці, у тым ліку, шумавое афармленне, якое не выкарыстоўваецца падчас чытання літаратуры. Над спектаклямі працуюць аўтар інсцэніроўкі ці драматург, рэдактар, рэжысёр, гукарэжысёр і прафесійныя выканаўцы роляў.

У снежні 2012 г. у эфіры Першага нацыянальнага канала да 130-годдзя класіка айчынай літаратуры Я. Коласа адбылася прэм'ера спектакля «Адгукніся, браце» паводле п'есы драматурга Г. Марчука. У творы апісваюцца маладыя гады пісьменніка, перыяд творчага станаўлення Я. Коласа. Над спектаклем працавалі: рэжысёр А. Вінярскі, гукарэжысёр В. Бяляеў, рэдактар Г. Шаблінская. У ролях заняты артысты сталічных тэатраў: А. Кавальчук, С. Зелянкоўская, У. Рагаўцоў, А. Памазан, Г. Аўсяннікаў, М. Захарэвіч, Б. Барысёнак, А. Душачкін, У. Мішчанчук, Т. Гуляева і інш. [4, с. 128].

У маі 2014 г. на радзіе запісалі спектакль у 2-х частках «Млечны шлях» паводле аднайменнага рамана К. Чорнага. Ідэю ўвасобіць твор для аўдыяўспрымання прапанавала рэдактар Г. Шаблінская, якая ўзначальвае аддзел літаратурна-мастацкіх праграм ПНК. Рэжысёрам спектакля з'яўляецца А. Вінярскі. Аўтарам інсцэніроўкі выступіў П. Васючэнка, які ўжо не першы раз адаптаваў творы для радзіе. У адрозненне ад зместу першакрыніцы, ён увёў у радзіетвор новага персанажа – самага пісьменніка К. Чорнага (ад аўтара). Музыку да пастаноўкі напісаў кампазітар У. Саўчык. Запіс і музычна-шумавое афармленне ажыццявіў В. Бяляеў. Героямі спектакля з'яўляюцца прадстаўнікі розных нацыянальнасцей, якія паводле ўласнаму ўспрымаюць вайну. Гэта героі-«сімвалы», якіх аб'ядноўвае адзінае жаданне: жыць у міры. Ролі выконвалі вядучыя акцёры мінскіх тэатраў: народны артыст СССР Г. Аўсяннікаў, народныя артысты Беларусі В. Манаеў, А. Памазан, М. Захарэвіч, М. Кірычэнка, заслужаныя артысты Рэспублікі Беларусь А. Душачкін, У. Мішчанчук, артысты А. Гарцуеў, А. Ждановіч, А. Крывашэй.

У размове з намі рэдактар Г. Шаблінская паведаміла, што гэтыя вельмі складаныя матэрыялы, праца ішла нялёгка. Аднак прадстаўнікі літаратурнай і тэатральнай эліты краіны назвалі «Млечны шлях» найлепшай работай радзіетэатра за апошні час. Паводле слоў Г. Шаблінскай, тэмай спектакля з'яўляецца вайна вачыма еўрапейцаў. Работа прымеркавана да 70-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў. «Млечны шлях» ужо двойчы прагучаў на хвалях Першага нацыянальнага канала Беларускага радзіе.

Г. Шаблінская з'яўляецца аўтарам перадачы «Тэатр Беларускага радзіе». Арыгінальныя спектаклі і пастаноўкі з фондаў выходзяць у эфір на хвалях ПНК кожны вечар ужо другі

год. Гэта даволі незвычайная з'ява за ўсю гісторыю айчыннага радыёвяшчання, якая сведчыць, што за гады працы Беларускага радыё сабраны велізарны архіў пастановак, запісаных у нашай краіне і іншых рэдакцыях былога СССР, і заслугоўвае пашаны, паколькі яшчэ ніколі так часта радыёспектаклі не перадаваліся. Адзначым, што абавязковы абмен лепшымі запісамі паміж рэдакцыямі радыё савецкіх рэспублік дзейнічаў да пачатку 1990-х гг.

На канале «Культура» апошнія два сезоны таксама павялічылася колькасць трансляцый фондавых спектакляў. Па суботах у 23:00 у прасекце У. Трапянка «Радыётэатр. Лепшае» гучаць выбраныя айчынныя спектаклі і факты з гісторыі беларускага радыётэатра. У нядзелю ў вячэрнім эфіры прыхільнікаў драмы збірае перадача «Радыётэатр плюс». Яе зместавая палітра больш шырокая, паколькі рэдактары выкарыстоўваюць спектаклі, запісаныя ў іншых рэдакцыях савецкага радыё. Праграма таксама паўтараецца ў начны час, што значна абмяжоўвае колькасць слухачоў. Дарэчы, змест некаторых спектакляў ужо страціў сваю актуальнасць, тым не менш, работы ўяўляюць мастацкую каштоўнасць з пункту гледжання акцёрскай ігры ці рэжысёрскіх рашэнняў.

Адной з праблем радыётэатра з'яўляецца недахоп фінансавання, паколькі шмат сродкаў Белтэлерадыёкампанія ўкладвае ў прамыя тэлетрансляцыі. Актуальным застаецца пытанне наяўнасці арыгінальнай радыёдраматургі. Ды і пазіцыя лідарства радыё сярод іншых СМІ страчана. Тым не менш, як сказала Т. Шаблінская, у рэдакцыі ўжо маецца сучасная дэтэктыўная гісторыя, якую творчыя супрацоўнікі гатовы паставіць.

У эфіры Першага нацыянальнага канала і канала «Культура» выкарыстоўваюцца мастацкія ўзоры агучанай паэтычнай спадчыны. Вершы беларускіх класікаў і выбраныя пражанічныя творы і фрагменты выкарыстоўваюцца аўтарамі перадач «Гаспода», «Нядзельнае сузор'е», «Дабравесце ад паэзіі», «Ліцэй». У фондах Беларускага радыё, дарэчы, захоўваецца мноства радыёкампзіцый, хронаметраж якіх – 20–40 хвілін. Па неафіцыйных стандартах сучаснага радыёвяшчання, вызначаных супрацоўнікамі радыёканалаў, слухачы здольныя ўспрымаць не больш за 20 хвілін паэзіі, адпаведна, у сваіх праграмах аўтары прытрымліваюцца гэтых часавых рамак. Час для пражанічных радыёсэрыялаў ці асобных твораў на сучасным радыё складае ад 20 да 30 хвілін. Што да радыёспектакляў, аптымальны час утрымання ўвагі слухача – гадзіна. За працягласць у 60 хвілін выказваўся, дарэчы, адзін з першых рэжысёраў беларускіх радыёспектакляў Л. Алэндэр.

Аўтары перадач «Кухня», «3 літаратурнай пошты», «Дабравесце ад паэзіі» звяртаюць увагу на творчасць маладых паэтаў і пісьменнікаў. Форма гэтых праектаў спрошчаная, амаль нічым не адрозніваецца ад публіцыстычных праграм, адпаведна, галоўныя сродкі выразнасці – голас (слова) і музыка.

Такім чынам, Беларускае радыё на сучасным этапе прапануе даволі багаты выбар перадач для прыхільнікаў прозы, паэзіі і драмы. Абдзелены ўвагай маленькія слухачы, відаць, таму іх увагу зараз больш прыцягваюць дзіцячыя тэлеканалы. Пра высокі мастацкі ўзровень літаратурна-драматычных перадач сведчыць выбар класічнай літаратуры, бестселераў, а таксама ўдзел у запісах і стварэнні праграм лепшых артыстаў і прафесіяналаў радыёсправы.

Літаратура:

1. Гаворыць і паказвае Беларусь/склад. М.П. Валатковіч, С.М. Пуцылёў. – Мінск: Беларусь, 1975. – 240 с.

2. Курейчик, А. Современная структура Белорусского радио: поиск оптимальной модели/А. Курейчик//Беларускае радыё: гісторыя, сучаснасць, перспектывы развіцця: матэр. рэспубл. навук.-практ. канф., прысвечанай 80-годдзю Беларускага радыё/рэдкал.: С. В. Дубовік (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2005. – С. 37–39.
3. Марченко, Т.А. Радиотеатр. Страницы истории и некоторые проблемы/Т.А. Марченко. – М.: Искусство, 1970. – 221 с.
4. Трапянок, У.А. Беларускі радыётэатр у ХХІ стагоддзі/У.А. Трапянок//VI Няфёдаўскія чытанні Беларускае мастацтва: гісторыя і сучаснасць: матэр. Рэсп. навук.-творч. канф., 2 красавіка 2013 г. / БДАМ; – Мінск, 2013. – С. 126–129.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ